

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота
бакалавра
З теми «СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА
СЕРЕДНЬОВІЧНОГО МІСТА: ОСНОВНІ СТАНИ, ЇХ
ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ »

Виконала:

студентка 4 курсу, ІstP1-B17 групи
напряму підготовки (спеціальності)
014.Середня освіта (Історія та
правознавство)

Борецька Софія Анатоліївна

Керівник:

Гуменюк Анатолій Олексійович
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: _____

Кам'янець-Подільський, 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА.....	7
1.1. Історіографія.....	7
1.2. Джерельна база.....	9
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ МІСТ СЕРЕДНЬОВОІЧНОЇ ЄВРОПИ.....	12
2.1. Середньовічний урбанізм. Місто у феодальному суспільстві.....	12
2.2. Боротьба міст за самоуправління.....	16
2.3. Формування міського права (на прикладі піренейських міст).....	21
РОЗДІЛ III. КОРПОРАЦІЇ У МІСТАХ.....	26
3.1. Професійні корпорації у структурі міського населення (за даними паризької «Книги ремесл»).....	26
3.2. Купецькі гільдії та банківські доми у торгових містах (за матеріалами міст Фландрії).....	28
3.3. Нобілітет і духовенство у містах.....	32
3.3. Університет як інтелектуальна корпорація Середньовіччя (на прикладі Паризького університету).....	36
РОЗДІЛ IV. СОЦІАЛЬНІ ГРУПИ ПОЗА КОРПОРАЦІЯМИ: СЛУГИ, МАРГІНАЛИ, МЕНШИНИ.....	40
4.1. Сфера послуг» у середньовічному місті.....	40
4.2. Залежне населення та слуги у середньовічних містах. Рабство в містах Середземноморського регіону.....	43
4.3. Маргінали і злочинці.....	45
4.4. Національні та релігійні меншини середньовічного міста (на прикладі піренейських міст).....	49
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	56

ВСТУП

Актуальність. До початку X ст. у Європі завершується процес феодалізації, коли майже уся власність належить феодалам, що несли службу своїм сеньйорам. Феодальне господарство мало натуральний характер і було автономним, таким чином гальмувався розвиток товарно-грошових відносин і формування ринку. Феодальна роздробленість, відсутність єдиних законів, податків валют лише посилювала процес натуралізації і господарської автономності.

Проте утвердження феодальної системи мало і свої позитивні сторони. Однією із таких можна вважати початок розпаду сільської общини і відтік населення із села. У сільській місцевості з'являється надлишок населення, що за умови обмеженої кількості землі призводить до міграції деяких селян у міста. Таким чином, феодальна система зіграла важливу роль у формуванні середньовічних міст і в процесі середньовічного урбанізму.

Як правило, міста засновувалися на землі певного феодала – світського або церковного і тому були залежні від волі сеньйора. У більшості, вони виникали на місцях перетинів торгових шляхів, поблизу резиденції політичної чи церковної еліти: соборів, палаців, замків, фортець. Жителям цих резиденцій було необхідно отримувати певні товари, а тому досить скоро з'являлися ремісничі майстерні, крамниці, ярмарки. Інші міста були релігійними центрами (Реймс, Кентербері, Йорк, Толедо), або ж центрами паломництва (Сантьяго-де-Компостела, Рим).

В XI-XII ст. починається т.з. комунальний рух, тобто рух за самоуправління міст, незалежність (або принаймні широку автономію) від влади сеньйора, наявність власних органів влади та суду, право екстериторіальності і безпеки для усіх його мешканців. Боротьба із сеньйором за самоуправління призвела до формування у жителів міст специфічної ментальності, що лягла в основу громадянського суспільства. Характерними рисами її можна вважати: вільнодумство, право на свободу для кожної людини що проживала в місті, захист усіх міщан від різної сваволі і чисельних загроз, прагнення до законності

і безпеки. Так почалась формуватися міщанська мораль, що згодом стала домінуючою у Європі. Проте варто наголосити, що ментальність міщан мала подвійну природу, оскільки міста жили в умовах станової системи.

Середньовічна феодальна система базувалась на корпоративній ідентифікації кожної особи. Людина не мислила себе поза межами певної корпорації: виробничої (цех, гільдія), станової (рицарство, клір, селянство), релігійної (християни, юдеї, мусульмани), інтелектуальної (студенти, професори, митці). Головна відмінність міста від села було у наявності безлічі корпорацій і вертикальний характер суспільних зв'язків, в той час як у селі усі жителі є членами общини у якій наявні лише горизонтальні зв'язки. Міщанин був членом однієї корпорації, водночас ідентифікував себе як бюргер конкретного міста (парижанин, лондонець, римлянин).

Міста ставали центрами комерції, ремесла, банківської справи. Процес урбанізації призвів до появи певної спеціалізації серед міст. Так, одні міста славилися своїми тканинами (Брюгге, Гент, Антверпен), інші були центрами зброярської справи (Мілан, Толедо, Аугсбург). У деяких проходили регулярні ярмарки (наприклад міста Шампані і Бургундії), у період яких населення міст збільшувалося в рази. Інші міста зосереджувалися на торгівлі (Венеція, Генуя, Сієна). Досить скоро такі міста ставали центрами фінансової справи, саме у них з'явилися перші банки, що спочатку були лише торговими конторами, які обмінювали монети, видавали векселя і здійснювали товарні операції у кредит, а згодом почали надавати значні позики королям і папам.

Із підйомом господарського життя відбувається і відродження інтелектуального життя. Міста часто були центрами освіти і науки. У них знаходилися школи, бібліотеки, майстерні відомих митців. У випадку наявності значної кількості вчителів, таке місто отримати власний університет – корпорацію учнів і вчителів. Університети також відігравали значну роль у житті міст, формуючи його настрої, впливаючи на політичне життя, появу нових ідей, а для обслуговування університету працювали сотні людей.

Середньовічне місто стало унікальним феноменом європейської історії. Виникнувши як частина феодальної системи, місто стало центром появи абсолютно нової культури, котра з часом призвела до зникнення феодалізму; місто призвело до появи нового стану – буржуазії, котра згодом стала основою населення Європи. Середньовічне місто сформувало сучасну університетську систему, ідею самоуправління певних колективів. Саме цим зумовлюється актуальність даної теми.

Мета роботи: дослідити правовий статус, права та обов'язки соціальних груп середньовічного міста Західної Європи

Завдання роботи:

- Охарактеризувати джерельну базу та ступінь розробки даної проблематики в науковій літературі;
- Дослідити характерні риси появи та розвитку середньовічних міст;
- Проаналізувати корпоративну структуру міського населення Європи доби Середньовіччя;
- Визначити поза корпоративні категорії населення середньовічного міста.

Об'єкт дослідження: середньовічне європейське місто, як унікальний феномен Середньовіччя із власним правовим, соціально-економічним та культурним розвитком

Предметом дослідження виступають соціальні групи в європейському місті епохи Середньовіччя, їх права та обов'язки, структура повсякденного життя та соціальних зв'язків всередині міста.

Хронологічні рамки дослідження: нижня межа дослідження – XI ст. – пов'язана із остаточним складанням феодальної системи у Європі і початком процесу урбанізації; верхня межа – XV ст. – закінчення епохи Середньовіччя, що характеризується поступовим розладом станово-корпоративної системи і підпорядкуванням міст владі правителя.

Територіальні межі: охоплюють міста Західної Європи – Франції, країн Бенілюксу, Піренейського півострова та Північної Італії

Методологічну основу роботи визначають принципи історизму, системності та об'єктивності в підході до вивчення явищ минулого на основі комплексного використання джерел та літератури. При розв'язанні дослідницьких проблем були використані загальнонаукові та спеціальні історичні методи: аналізу, порівняння, систематизації, а також проблемно-тематичний, системно-структурний та описовий методи. Використання подібного інструментарію сприяло глибшому розкриттю існуючої наукової проблеми.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її положення та висновки можуть застосовуватись при підготовці до семінарських занять, виступів на конференціях, написанні статей. Матеріали дослідження можуть використовуватись при підготовці курсових, дипломних магістерських робіт, а також наукових праць з історії Середніх віків .

Апробація дослідження. Дана робота виконана згідно навчально-наукової програми кафедри всесвітньої історії. Основні положення і результати роботи доповідалися на засіданнях кафедри всесвітньої історії КПНУ імені Івана Огієнка та в ході звітної науково-практичної конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка в квітні 2021 року, а стаття на тему «**Євреї та мусульмани в християнських містах Середньовічної Іспанії** » була подана до збірника наукових праць студентів та магістрантів історичного факультету К-ПНУ імені Івана Огієнка.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Бакалаврська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, що нараховує 61 позицію

ВИСНОВКИ

Середньовічне місто було унікальним феноменом європейської історії. На відміну від античних полісів, воно не було релігійним чи племінним центром, а часто було двором певного сеньйора, або ж місцем проведення ярмарок чи об'єктом паломництва. Це зумовило специфіку середньовічного міста, а саме корпоративну ідентифікацію його жителів не за походженням, а за проживанням і професією. Таким чином, корпоративна ідентифікація жителів міста була визначальною.

Кожне місто мало унікальну історію свого походження, що залежала від території. Так, міста Франції у більшості походили від римських колоній; міста Фландрії та Нідерландів виникали у результаті колонізації прибережних територій; піренейські міста переважно засновані у римську добу, були перезасновані в процесі Реконкісти і мало абсолютно іншу специфіку. Із часом, населення міст починає зростати, а із ним зростає і їх економічна значимість. Міщани починають усвідомлювати свою значимість і роль в економіці, а тому вимагають для себе певних привілеїв і прав. Так зародився комунальний рух.

Комунальний рух в країнах Європи був неоднорідним. У деяких країнах (як Франція) сеньйори пішли на компроміс із представниками міських корпорацій і надали їм привілеї, хоч і в обмеженому вигляді. В інших країнах (Фландрія, Нідерланди) бюргерам довелося зі зброєю в руках відстоювати свої права, об'єднуватись у міські союзи, щоби спільно досягти самоврядування. На Піренейському півострові королівська влада була доволі сильною і мала можливість надавати містам самоуправління, оскільки була зайнята Реконкістою і перекладала владу на місцях представникам міст.

В результаті комунального руху починає формуватися середньовічне міське право. Місто не було монолітним, оскільки всередині розпадалось на величезну кількість дрібних юрисдикцій (корпорацій, кварталів, релігійних та етнічних груп, аристократичних домів і релігійних орденів). Міське самоуправління також різнилось в залежності від регіону. Так, у Франції міста були залежними від влади сеньйора (короля, герцогів, графів, єпископів); у

Фландрії сильною була влада церковних владик і аристократичних родів всередині міст, водночас міста змогли добитися найширших привілеїв щодо самоуправління. На Піренеях, місто саме стало феодалом і мало у власності вилучені земельні володіння, села, дороги, мости, монастирі. Піренейські міста постійно вели судові суперечки через межі своїх юрисдикцій.

Більшість жителів міст належала до певних виробничих корпорацій – гільдій. Власні гільдії мали ремісники і купці. Так, у Парижі гільдій було близько 200. Кожна корпорація жила власним життям, котре регламентувалося нормами статуту, що мав ніс і релігійну функцію, оскільки гільдія була і братством усіх її членів. Міщани, що належали до певної корпорації, не могли порушувати межі своєї юрисдикції або норми статуту. Велику роль в житті міст відігравали аристократи і клірики. Так, із аристократів рекрутувались чиновники і воїни; із кліриків – вчителі, судді, викладачі, писарі.

Із часом, в містах поширюються університетські корпорації, котрі об'єднували студентів, які наймали собі вчителів для навчання. Досить скоро, університет стає важливою ланкою в житті міста. Так, в Паризькому університеті навчалось близько 5 тис. студентів і магістрів. Із їх числа набирались королівські чиновники, юристи, лікарі, богослови. Інтелектуальна професія високо цінувалась у містах.

Місто відзначалось також наявністю «ринку праці». Кожна людина могла знайти тут певне заняття. Із легальних доступними були поденна робота за наймом, прислуга, охорона. Освічені люди могли отримати посаду в магістраті, ставши секретарями чи нотаріусами. Були поширені і нелегальні професії – проституція, жебрацтво, рекет, розбій. Місто стало осередком криміналу та маргінальних професій. Таким чином, воно було зовсім іншим світом, у чомусь антагоністичним до сільського життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

ДЖЕРЕЛА:

1. Абельяр Пьер. История моих бедствий. Москва: ИФРАН. 2011. 125 с.
2. Антология педагогической мысли христианского Средневековья. Том 2. Мир преломился в книге. Воспитание в средневековом мире глазами ученых наставников и их современников. Пособие для учащ. пед. колледжей и студентов. вузов. МОСКВА: Аспект Пресс, 1994. 352 с.
3. Гюго Віктор. Собор Паризької Богоматер. КИЇВ: Дніпро, 1989. 482 с.
4. Документы по истории университетов Европы XII-XV вв. Воронеж: Воронежский государственный педагогический институт. 1973. 157 с.
5. Документ о жизни парижских школяров. Около 1220 года / Хрестоматия по истории средних веков. Т. 2. Москва: Учпедгиз, 1950. С. 289-290.
6. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М. Рудь. Київ: Либідь, 2005. 656 с
7. Отделение ремесла от сельского хозяйства и возникновение городов в Западной Европе // История средних веков (V–XV века). Хрестоматия. Москва: Просвещение, 1969. Ч. 1. С. 168-170.
8. Прагматика 1340 г. // Средние века. Москва. 1991. Вып. 54. С.228-238
9. Регистры ремесел и торговли города Парижа. / Пер. Л.И. Киселевой, под ред. А.Д. Люблинской // Средние века. Москва, 1957. Вып. X. С. 309-362. МОСКВА, 1958. Вып. XI. С. 171-221.
10. Тафур П. Странствия и путешествия / Перевод, предисловие и комментарии Л. Масиеля Санчеса. Москва: Индрик, 2006. 296 с.
11. Томсинов В.А., Савенко Г.В. Памятники права средневековой Испании: Фуэро Куэнки. Фуэро Сепульведы. Сборник исторических материалов. МОСКВА: Зерцало-М, 2004. 528 с.

12. Торговая книга ганзейского купца XV века Гильдебранда Фекингузена. Публикация на немецком и русском языках. Вводная статья М. П. Лесникова // Исторический архив 2. 1958. С.134-153

13. Фуэро Леона // Социально-политическое развитие Пиренейского полуострова при феодализме. Москва Институт всеобщей истории. 1985. С.170-181

14. Фуэро Толедо. (Испанские правовые акты XII - XIII вв.) // Право в средневековом мире. Сборник статей. Санкт-Петербург: Алетейя, 2001, Вып. 2-3. С. 189-197

ЛІТЕРАТУРА:

15. Dean Trevor. Crime in Medieval Europe: 1200-1550. Routledge, 2014. 176 p.

16. Gies Joseph, Gies Frances. Life in a Medieval City. HarperCollins, 1981. 552 p.

17. Nicholas David. The Later Medieval City: 1300-1500. London: Routledge, 1997. 430 p.

18. Ogilvie Sheilagh. Institutions and European Trade: Merchant Guilds, 1000-1800. Cambridge University Press, 2011. 500 p.

19. Paolella Christopher. Human Trafficking in Medieval Europe: Slavery, Sexual Exploitation, and Prostitution. Amsterdam University Press, 2020. 278 p.

20. Renard Georges. Guilds in The Middle Ages. Ontario: Batoche Books, Kitchener, 2000. 119 p

21. Rubin Miri. Cities of Strangers: Making Lives in Medieval Europe. Cambridge University Press, 2020. 204 p.

22. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.). Львів: вид-во УКУ, 2002. 412 с.

23. Ауоров О.В Город и рыцарство феодальной Кастилии: Сепульведа и Куэльяр в XIII - середине XIV века. Москва: РГГУ, 2012. 580 с.

24. Блок Марк Феодальне суспільство. Київ, Видавничий дім "Всесвіт", 2002. 528 с.

25. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV—XVIII XVIIIст. Т. 1: Структури повсякденності: можливе і неможливе Київ: Основи, 1995. 543 с.
26. Ван Хааске Л. А. Формирование университетских корпораций и их региональная специфика в Европе эпохи Высокого Средневековья. Локус: люди, общество, культуры, смыслы, 2012. Вып. 3. С.34-41
27. Вантаджи Розелла. Сиена. Город искусства. Флоренция: Centro Stampa Editoriali, Сесто Фьорентино, 2012. 136 с.
28. Варьяш И. И. Сарацины под властью арагонских королей. Исследование правового пространства XIV в. Санкт-Петербург: ЕВРАЗИЯ, 2016. 390 с
29. Варьяш И.И. Мудехары в испанском городе. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 1. Феномен средневекового урбанизма. Москва: Наука, 1999. С. 221-225
30. Варьяш О.И. Пиренейские тетради: право, общество, власть и человек в средние века. МОСКВА: Наука, 2006. 466 с.
31. Варьяш О.И. Пиренейские города в Средние века. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 1. Феномен средневекового урбанизма. Москва: Наука, 1999. С.117-133
32. Ведюшкин В.А., Попова Г.А. История Испании. Том 1. С древнейших времён до конца XVII века. Москва: Индрик, 2012. 724 с.
33. Виолле-ле-Дюк Э. Жизнь и развлечения в средние века. Санкт-Петербург: «Евразия», 2003. 384с.
34. Гуревич А. Я. Индивид и социум на средневековом Западе (Серия "Становление Европы".) Санкт-Петербург: Александрия, 2009. 492с.
35. Грацианский Н.П. Парижские ремесленные цехи в XIII-XIV столетиях. Казань: Казанский университет, 1911. 347с.
36. Дейвіс Н. Європа. Історія. Київ: Основи, 2006. 1464 с.
37. Доллингер Ф. Ганзейский союз. Торговая империя Средневековья Москва: Центрполиграф, 2020. 511 с.

38. Дюбі Ж. Доба соборів: Мистецтво та суспільство 980-1420 років. Київ: Юніверс, 2003. 320 с.
39. Еліас Н. Процес цивілізації: Соціогенетичні і психогенетичні дослідження. Київ: Альтернативи, 2003. 672 с.
40. Иванов К. А. Многоликое средневековье. Москва: Алетея, 2001. 432с.
41. Канаев, А. В., Сеница, Е. А. . Эволюция факторинга: институты и рынки. Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика, 2013 Вып.1, С.53-68.
42. Карліна О. Три суспільні стани і проблема міста в середні віки // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія історія. 2011. Вип. 106. С. 29-32
43. Кириллова Е. Н. "Книга ремесел" Этьена Буало: аутентичный текст или логика издателей // Средние века. Вып. 67. МОСКВА, 2006. С. 28-55|
44. Ле Гофф. Ж. Другое средневековье: Время, труд и культура Запада. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. 328 с.
45. Ле Гофф. Ж. Средневековье и деньги. Санкт-Петербург.: Евразия, 2010. 224 с.
46. Ле Гофф Ж. Рождение Европы: Санкт-Петербург.: Александрия, 2008. 400 с.
47. Пиренн А.Средневековые города Бельгии. Санкт-Петербург.: Издательская группа «Евразия», 2001. 512 с.
48. Подаляк Н. Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII-XVII століть. Київ: Темпора, 2009. 360 с.
49. Попова Г. А. Мадрид в Древности и Средневековье. Очерк истории. Санкт-Петербург: Наука, 2018. 207 с.
50. Ру С. Повседневная жизнь Парижа в Средние века. МОСКВА: Молодая гвардия, 2008. 272 с.

51. Сванидзе А.А. Средневековые города Западной Европы: некоторые общие проблемы // Город в средневековой цивилизации Западной Европы: в 4 т. Москва: Наука, 1999. Т.1. С. 9-41.
52. Стам, С. М. Средневековый город и развитие социальной структуры феодального общества // Средние века: город, ереси, Возрождение, Реформация. Саратов: Науч. кн., 1998. С. 94-101.
53. Стоклицкая-Терешкович В. В. Основные проблемы истории средневекового города X-XV веков. Москва: ГПИБ, 2012. 367 с.
54. Суворов Н.С. Средневековые университеты. М: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 256 с.
55. Тогоева, О. И. «Ремесло воровства» (несколько штрихов к портрету средневекового преступника) // Город в средневековой цивилизации Западной Европы. В 4 т. Т. 2. Жизнь города и деятельность горожан. МОСКВА: Наука, 1999. С. 319-324.
56. Уваров П.Ю. Города средневековой Франции // Город в средневековой цивилизации Западной Европы: в 4 т. Москва: Наука, 1999. Т. 1. С. 60-73.
57. Уваров П.Ю. История интеллектуалов и интеллектуального труда в Средневековой Европе. МОСКВА: ИВИ РАН, 2000. 98 с.
58. Харитонович Д.Э. Ремесло. Цехи и миф. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 2. Жизнь города и деятельность горожан. - Москва: Наука, 1999, с. 118-124
59. Хачатурян Н. А. Политическая организация средневекового города // Город в средневековой цивилизации Западной Европы: в 4 т.Т.1. Москва: Наука, 1999. С.313-340
60. Червонов С.Д. Испанский средневековый город / Редакторы-составители: О.В. Ауров, Е.И. Щербакова. Москва: Евразия. 2005.415 с
61. Юсим М. А. Евреи в средневековых городах европейского Запада // Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Москва: Наука, 1999. Т. 1. Феномен средневекового урбанизма. С. 225-231